

Nehirler

“Her şeyden önce Siddhartha dinlemeyi, dingin bir kalple ve açık bir ruhla, tutkusuz, arzusuz, yargısız, fikirsiz dinlemeyi nehirden öğrendi.”

-Siddhartha, Herman Hesse

Sene başından bu yana üstüne basa basa vurguladığımız gibi gelişmiş ülkelerde ayı piyasası ve enflasyonun küresel çapta beklentileri aşmasını bekliyorduk. Bununla birlikte merkez bankalarının, başta FED olmak üzere, şahinçe aksiyon ve söylemlere evrilmesini öngörüydük. Bu etkenler nedeniyle dolar, DXY endeksi bazında son 20 senenin zirvesini gördü ki şu anki konjonktürde bir yanda DXY diğer yanda diğer varlık sınıfları mevcut gibi düşünebiliriz. Bu noktadan sonra ekonomik yavaşlamanın da hem bizde hem küresel anlamda piyasalarda daha fazla gündeme gelmesini bekliyoruz. “Ekonomilerin son durağı stagflasyon” şeklindeki görüşümüz de değişmedi. Dolayısıyla volatilitenin devam etmesini bekliyoruz ki yatırımcıların, bu tip dönemlerde soğukkanlı ve rasyonel hareket etmesi oldukça önem kazanıyor.

Ağustos ortasına kadar beklediğimiz yükseliş gerçekleşti ve tahmin ettiğimiz gibi ardından düşüş geldi. Bu düşüş, Haziran diplerine kadar ulaşır şeklindeki düşüncemizi de daha önce paylaşmıştık, oralara da çok yaklaştık. Bundan sonra piyasalarda Ekim ayında en azından geçici bir dip ve birkaç hafta, hatta belki birkaç ay sürecek bir yükseliş göreceğimizi düşünüyoruz.

“Su kaynaklarının geleceği hakkında endişeli olmamız gerekiyor. Birçok bölgesel, ulusal ve küresel modeller, gelecekteki su mevcudiyetini inceledi. Farklı derecelerde gerçekleşen küresel ısınma, en kötü durum senaryoları ve varsayımları altında genel olarak kötüleşen görünümü sunuyor. Halihazırda su kıtlığı potansiyeli taşıyan bazı nehir havzalarında daha fazla bozulma görülebilir. Vaclav Smil “How the World Really Works: The Science Behind How We Got Here and Where We’re Going” isimli son kitabında, bunlardan belki de en önemlilerinin Türkiye ve Irak’ın Dicle-Fırat, Çin’in Huang He nehirleri olduğunu belirtiyor.

Bugünkü enerji ve gıda krizlerinin kaynağı olarak Rusya-Ukrayna savaşı gösterilse de aslında o konu pek de öyle değil. Konuyla ilgili çok konuşulmak istenmeyen daha derin yapısal sorunlar olduğunu söyleyebiliriz.

Nehirler, gezegenin atardamarlarıdır ve taşıdıkları tatlı su sadece biyolojik yaşam için değil, aynı zamanda dünya ekonomileri için de hayati önem taşır. Bu nedenle tarihler boyunca çoğu şehir ve topluluk ile tarımsal üretim ve sanayi bölgelerinin çoğunluğu, nehirler ve göller üzerinde veya yakınında yer alır.

Son dönemde kendini daha da belli eden iklim krizi, küresel yağış döngülerini değiştirdi. Çoğu insanın yaşadığı ve dünyadaki gıdanın büyük kısmının yetiştirildiği her iki yarım kürenin orta enlemleri giderek daha kuru hale geliyor. Bu küresel hidrolojik döngünün bozulması, yükselen sıcaklıklarla birlikte uzun vadeli, artık geri döndürülemez bir eğilim haline geldi. En son iklim modelleri, 2050 yılına kadar dünya net sıfır karbon emisyonuna ulaşsa bile -ki bu neredeyse imkansız- orta enlemlerin önümüzdeki on yıllarda daha kuru hale geleceğini ve aşırı kuraklıklara dayanacağını gösteriyor.

Kuraklığın tek nedeni yağış eksikliği değil, aynı zamanda dengesinin de bozulmuş olması. Hava sıcaklıkları arttıkça suyun buharlaşma hızı artar. Nature Communications isimli bilimsel dergideki bir araştırmaya göre, küresel olarak buharlaşma oranı, 1.42 milyondan fazla göl ve rezervuardan alınan verilere dayanarak 1985’ten bu yana ortalama yüzde 58 arttı. Bunun, tarım ve genel olarak su kaynakları yönetimi ve hidroelektrik açısından çok önemli etkileri var.

İspanya, Fransa ve İtalya’daki bazı nehirlerin neredeyse kurummasıyla, nehir akışları ortalama üçte bir oranında azaldı. ABD’de de küresel hidrolojik döngüdeki bozulmanın etkileri yaşanıyor. ABD’nin en az yarısı kuraklık içinde. İklim değişikliğinin bir sonucu olarak, Batı Amerika’nın çoğunda hidroelektrik üretimi azaldı. Kayıtlardaki en sıcak üçüncü ay olan Temmuz’un bir sonucu olarak artan soğutma talebiyle birlikte ABD, daha az hidroelektrik ve rekor düzeyde gaz yakıtlı elektrik üretimi gördü. Yıllık hidroelektrik üretiminde çok önemli bir yeri olan Colorado Nehri Havzası, kuraklıktan en fazla etkilenen bölge oldu. Mead Gölü ve Powell Gölü’nün devasa rezervuarlarındaki su seviyeleri, elektrik üretimini yarı yarıya azaltarak tarihi düşük seviyelere ulaştı. Yazın Mead Gölü, Hoover Barajı’nın elektrik üretemeyeceği bir seviyeye yaklaştı.

Benzer sorunlar Çin, Hindistan ve Güneydoğu Asya’nın bazı bölgeleri için de geçerli. Nature Climate Change’deki araştırma, Asya’nın “su kulesinin” -yaklaşık iki milyar insana su sağlayan Tibet Platosu - 2050-2060 yılına kadar çökeceğini gösteriyor. Karbon emisyonlarının kesilmemesi, aşağı havza bölgelerinde yaklaşık yüzde 100 su mevcudiyeti kaybına neden olacak.

Bazı bölgelerde seller, başka yerlerde kalıcı kuraklık önümüzdeki on yıllarda en büyük sorunların başında yer alacak. Nijerya’daki seller, bu yıl en az 300 kişinin ölümüne yol açtı. Şiddetli yağışlar ve Kamerun’daki bir

barajdan gelen fazla suyun 14 Nijerya eyaletini etkileyecek seviyedeki etkileri nedeniyle durumun daha da kötüleşebileceği tahmin ediliyor. Reuters'in haberine göre, yağışlı sezonun başlangıcından bu yana 100.000'den fazla kişinin sel nedeniyle yerinden ayrılmak zorunda kalarak şu anda geçici barınaklarda yaşıyor.

“Gezegeni mizin iklim değişikliğiyle yok olmasına doğru adım adım yaklaşırken uyurgezerliğimize son verelim. Bugün, Pakistan. Yarın, aynı senin ülkende olabilir.”

- BM Genel Sekreteri António Guterres

Pakistan'da 30 milyondan fazla insan, haftalarca süren ve bazı yerlerde normalin yüzde 700 üzerinde gerçekleşen yağışların sonucu olarak ülkenin şimdiye kadarki en kötü selinden etkilendi. Erken tahminlere göre ülkenin üçte biri sular altında, bir milyondan fazla ev yıkıldı veya hasar gördü, binlerce kilometre yol ve 17.500 okul hasar gördü. Sel nedeniyle hayatını kaybedenlerin sayısı resmi rakamlara göre şu anda binin üzerinde, ancak muhtemelen daha yüksek olacak. Dünyanın en büyük sürekli sulama sistemini oluşturan kanallar ve küçük barajlardan oluşan devasa ağı, su hacminin altında eziliyor. Yaklaşık dört milyon dönüm ekili alan sular altında. Ve kurak bir ülke olmasına rağmen, Pakistan önemli bir gıda üreticisi, pamuk ve tekstil ihracatçısı. Tarım, ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 25'ini oluşturuyor. Bu yılki sel baskınlarının, 2010 yılında toplam ekonomik etkisi 43 milyar dolar veya ülkenin GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 25'ine denk gelen, 18 milyon insanın etkilendiği ve 1.7 milyon eve zarar veren rekor selden çok daha kötü olduğu kabul ediliyor.

Pakistan'da ve genel olarak Güney Asya'da muson mevsiminde sel nadir değil. Bununla birlikte, bu yıl benzeri görülmemiş aşırı yağış, küresel hidrolojik döngünün iklim değişikliği kaynaklı bozulmasının bir sonucu. Çin'in ve Avrupa'nın bu yaz yaşadığı tarihi kuraklıklar, batı ABD'deki mega kuraklık ise “hidrolojik bozulma madalyonun” diğer yüzü.

Güney Asya'nın muson mevsimi boyunca yağış yoğunluğu son yıllarda arttı. Yeni araştırmalara göre, çok yağışlı muson mevsimleri, önümüzdeki on yıllarda on milyonlarca kişinin sosyo-ekonomik yaşamları üzerinde çok çeşitli ciddi etkilerle birlikte 5 ila 8 kat artacak. Himalaya bölgesi, Bangladeş, Pakistan ve orta Hindistan ve batı kıyıları en çok etkilenenler olacak. Modellerde göre bugün Pakistan'da olduğu gibi doğrusal olmayan bir şekilde hızlanan yıkıcı muson mevsimlerinde ciddi etkileri olan önemli bir artış bekleniyor.

İklim değişikliği havayı ve okyanusları ısıtıyor. Daha sıcak hava daha fazla su yani nem tutabilir. Bu nem, muson rüzgarları yoluyla karaya taşınıyor ve bu da daha yoğun yağışlara neden oluyor. La Niña koşulları, muson rüzgarlarının nem içeriğini daha da artırıyor.

Bu arada ABD, Temmuz ayının sonundan bu yana istatistiki olarak bin yılda bir görülen beş sel olayı yaşadı. Yani bu istatistiklerin ve meteorologların imkansız olduğunu söyleyecekleri bir şey. Örneğin, aylarca süren aşırı kurak koşulların ardından Dallas, Teksas şehri Ağustos sonunda rekor düzeyde yağış aldı ve yıkıcı ani sellere neden oldu. Bilim insanlarının kuraklaşma dediği bir süreç olan yeni ve daha kuru bir iklime geçiyor. Bu şekilde devam ederse bölge genel olarak daha sıcak ve daha kurak hale gelecek. Böylece çöller büyüyecek, nehirlerdeki ve göllerdeki su hacimleri küçülecek.

“Bugün toplum her zamankinden daha fazla su güvenliği beklentilerine bağlı. Dünyanın herhangi bir yerindeki bir toplum bu beklentileri karşılayamazsa ne olacağı, gezegendeki herkesin geleceğini şekillendirecektir.”

-Giulio Boccaletti, “Water, A Biography”

Rusya ve Çin'den ziyade Batı önderliğiindeki liberal düzenin sonu için en büyük tehdit iklim, su ve gıda krizleri. Hayatımızdaki sorunların çoğunun kaynağında “prisoner's dilemma” bulunuyor. İş birliği kurmak yerine sonunu düşünmeden dengesiz, soluksuz büyüme ve rekabet isteğiyle bezeli oyun teorisi yaklaşımları da tüm temel sorunların kaynak noktasında. Bu nedenle dünyanın şu anki politik durumuna baktığımızda iklim, su ve gıda sorunlarında bir iyileşme olmasını pek mümkün görmüyoruz. Tüm bu iyileşmelerin olması için gereken iş birliği, aynı ekonomi ve şirketlerde olduğu gibi farklı paydaşların birbirleriyle oynadığı oyununun sonucu hiçbir zaman olmayacak. Acı ancak şu anda gerçeğimiz bu ve bu duruma göre önlemlerimizi almamız gerekiyor. Emtia gruplarının büyük kısmında arz tarafı yapısal olarak sıkışık. Enerji ve gübre konularını daha önce işlemiştik. Metallerden ise henüz detaylı olarak bahsetmedik ama Şili'nin bakır üretiminin dörtte birini sağlayan devlet şirketi Codelco'nun, en son üretim tahminlerini 2004'den beri en düşük seviyelerine çekmesi, küresel bakır arzında yoğunlaşan darboğazlarla ilgili ipuçları veriyor.

Tarım ve gıdayı çok yakından ilgilendiren bir de La Niña dalgası var tabii. Bu ayın başlarında, dünyanın dört bir yanındaki hava durumu büroları, üçüncü bir La Niña'nın artık neredeyse kesin olacağını tahmin etti. Yani üçüncü bir soğuk hava dalgası dünyayı bekliyor. ABD İklim Tahmin Merkezi'ne göre de La Niña koşullarının Kasım ayına kadar devam etme olasılığı yüzde 91, Ocak ayına kadar devam etme şansı yüzde 80 ve Mart 2023'e kadar devam etme ihtimali ise yüzde 54. Bloomberg'de yer alan bir analize göre dünya, 2023'ün sonuna kadar 1 trilyon dolarlık afet zararıyla karşı karşıya kalabilir. La Niña, aşırı sel, yoğun ısı ve şiddetli

kuraklık gibi aşırı hava olaylarıyla ilişkilidir. Arka arkaya üç La Niña'nın olduğu yıllar 1950'den beri sadece iki kere gerçekleşti. La Niña'nın özellikle de Asya'da pirinç ve küresel ölçekte tarımsal ürünler üzerinde arz tarafında daha da sıkıntılı bir durum yaratması söz konusu. Öte yandan da bunlara ilişkin talep artmaya devam ediyor.

Özetle, dünya ekonomisi stagflasyona doğru yelken açmışken, dünyanın hidrolojik döngüsünün bozulması, değişen hava koşulları, kuraklık, seller, gittikçe artan yangın dalgaları, toprakların verimlerinin bozulması ve ekstrem hava olaylarının daha sık gerçekleşecek olmasına karşı tarım en savunmasız alan ve maalesef orta ve uzun vadede daha yüksek gıda fiyatları ufukta gözüküyor.

“Sen de öğrendin mi o sırrı nehirde; zaman diye bir şey yok mu yoksa?” Irmağın aynı anda her yerde, kaynakta ve ağızda, şelalede, vapurda, akıntıda, okyanusta ve dağlarda, her yerde ve her zaman olduğunu. Geçmişin ya da geleceğin gölgesi değil şimdinin sadece onun için var olduğunu.”

-Siddhartha, Herman Hesse

ÇEKİNCE:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti, yetkili kuruluşlar tarafından kişilerin risk ve getiri tercihleri dikkate alınarak kişiye özel sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler ise genel niteliktedir. Bu tavsiyeler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir. Söz konusu rapor belli bir kişiye veya mali durumları, risk ve getiri tercihleri benzer nitelikteki bir gruba yönelik olarak hazırlanmamıştır. Belirli bir getirinin sağlanacağına dair herhangi bir vaat veya taahhütte bulunulmamaktadır. Tüm yorum ve tavsiyeler öngörü, tahmin ve fiyat hedeflerinden oluşmaktadır. Zaman içinde piyasa koşullarında meydana gelen değişiklikler nedeniyle söz konusu yorum ve tavsiyelerde değişikliğe gidilebilir. Size uygun olan yatırım araçlarının ve işlemlerin kapsam ve içeriği uygunluk testi neticesinde belirlenir. Uygunluk testi, yatırım kuruluşu tarafından pazarlanan ya da müşteri tarafından talep edilen ürün ya da hizmetin müşteriye uygun olup olmadığının değerlendirilmesi amacıyla, müşterilerin söz konusu ürün veya hizmetin taşıdığı riskleri anlayabilecek bilgi ve tecrübeye sahip olup olmadıklarının tespit edilmesidir. Bu raporda yer alan her türlü bilgi, yorum ve tavsiye